

Ի ՊԵՏՍ ՔԵՐՈՉՉԱՅ

ՔԱՐՈՉԽՕՍՈՒԹԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՄԱՍԻՆ

Պ Ի Ո Ն (Invantion)

1. ՄԿՁՔՆԱԿԱՆ ՆԵՐՇՆՁՈՒՄ

Ուրիշներուն ոչ խրատը և ոչ ցուցմունքն է որ մարդուն մէջ կը շինեն քարոզիչու կարողութիւնը. անոր համար ամենէն կարեւոր բանը ներքին բերումն է ընթէ հոգեով վարիք, կ'ըսէ առաքեալը, չէք ընդ օրինքը: Հոգին է նուիրական խօսքին օրէնքը. մարդոց կանոնները բան մը չեն կրնար ընել այդ մասին: Անգամ մը որ մարդ ունի այդ հոգին, խօսքին զօրութիւնը կ'աւելնայ և կ'աղբերանայ ալ իր մէջ, իւրաքանչիւրին հոգեկան կազմըւածքին համապատասխան եւ վայրկեանին ու պարագային համաձայն յատկանշութեամբ մը. այսինքն ճշգրիտ՝ ու իր ճշգրտութեանը համար նոյնիսկ չբանաձեւուած օրէնքով մը, առանց որուն չի կրնար կատարուիլ արուեստի ունէ գործ, իր ամենէն յետին և նուրբ մանրամասնութեանց մէջ:

Արուեստագէտը միայն գիտէ թէ ներշնչումի բույնին ի՞նչ խիստ և անբացատրելիօրէն նուրբ օրէնքներու կը հնազանդի ինքը: Անիկա, Նիցշէի պատկերով, «կը պարէ շղթաներու մէջ»։ շղթաները այդ օրէնքներն են, որոնք յաւիտենական եւ անխախտ են, և զոր մարդ չի կրնար անպատիժ ոտնակոխ ընել: Անիկա՝ անոնց սեղանող ծանրութեանց ներքեւ կը շարժի, տեսակ մը ներքին խայտանքով, զոր իրեն կ'առթէ իր խառնուածքին և նկարագրին և ուրիշ անցաւոր և փոփոխական պայմաններու հնարաւորութեանցը մէջ այդ օրէնքներուն կատարած ստեղծագործութիւնը:

Երբ այդ յաւիտենական օրէնքները կը ներգործեն անցաւոր եւ փոփոխական այն պայմաններուն վրայ, որոնք անհատին էութիւնը կերպաւորող կանոններն են, այն ատեն հոգին կը լուսաւորուի յանկարծական մտածումով մը, որ Գիւլեմ է:

Անոր ընկերութեան մը մէջ պարզ գաղափար մը մարմին կ'առնէ, կ'ըսէր Pégny, յեղափոխութիւն մը կը խմորուի հոն: Երբ մեր հոգիին մէջ պարզ գաղափար մը կը կենսաւորուի եւ կը գործարանաւորուի, մտածումի գործ մը՝ արուեստի գործ մը կը գոյաւորուի հոն: Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ այդ ինչպէ՞ս կը ծագի Գիւլեմ. խորհրդաւոր բան մըն է ան, և հոգեբանները մինչ և այսօր չեն կրցած բացատրել զայն:

Վերլուծութիւն անբերանելի է ան, բայց ոչ ոք կրնայ տարակուսիլ անոր իրականութեան վրայ, ու գծաթաւ եւ պարզագէտ այն քարոզիչները, որոնք կը զրկեն ինքզինքնին անոր երջանկութենէն, ուրիշներու պատրաստ խորհրդածութիւններուն և յայտարարուած յատակագիծերուն մէջ փռնառելով իրենց նիւթը և անոր յորիմուածքին համար հարկաւոր ատաղձի գիւտը փախանակ իրենց որտի՞ն քա միտքին ոգեւորութենէն ընդունելու զանոնք:

Գիւլեմ մէջ երեք հանգրուաններ կան. Սկզբնական Գեթեզուր (Inspiration initiale), որ ընդհանուր գաղափարի մը կամ սիրական զգացումի մը ազդումն է. քարոզի մէջ օգտագործուելիք մտածումներու հետազոտիւնը, որ սլացում մը ալ կը կոչուի, և մտածումներու բնորոշիւնը, որ կը ծառայէ գիտելու թէ խօսելիքին գաղափարաբանական շրջանակին մէջ ի՞նչ միտքեր պիտի մտցուին:

Կարելի չէ ըսել թէ ի՞նչ է սկզբնական Գեթեզուրը. այլաբանօրէն պատկերացնելով զայն, հնար է թերեւս ըսել թէ ամենօրեայ եսին նուաճումն է անիկա՝ զայն շարժման մէջ գնող Գեթիվերոյ Եւ-է մը: Պատահական զայն զաւանցանք կը կոչէ բոլորովին մասնաւոր առումով մը: Իր գործը մտածելէ առաջ մարդ պէտք է նախ երազէ զայն. եթէ անմիջապէս մտածէ կամ մի միայն մտածէ զայն, զը կոչտանայ և կը չորնայ անիկա. եթէ տկար կերպով մտածէ զայն, ցնդական և անօգուտ շոգի մը կը դառնայ ան, ուրիշն երազի և արթնութեան, գիտակցութեան և անգիտակցութեան, երազանքի ու ձեռնբերկութեան, բնազդի և բանականութեան համադրումն է անիկա: Ներշնչումը երազէ արթննալ մը կամ երազին յաջորդող արթնումն է, պայծառ և լուսաւորող երազ մը, եթէ կ'ուս-

զէք, բայց ճշմարիտ երազ մը, այսինքն իրականութեան և անոր յատկանշիչներուն հետ չփման մէջ եղող և ոչ թէ արուեստական, այսինքն եթերի կամ հաշիշի միջոցաւ ստացուած երազանքի մը վիճակը, որուն մէջ երեւակայութիւնը հեռուն կը փախչէ շօշափելի իրականութիւններէն: Իրերուն հետ մտերմութեան մէջ է որ առաջ կուգայ ան. ամենօրեայ աչքը բաւական չէ սակայն, գտնելու համար զայն. մասնաւոր և տեսապէս անբացատրելի տրամադրութիւն մը հարկաւոր է անոր համար: Կարելի է երկու երեսներ զատորոշել անոր մէջ, համաձայն հրապարակաստական ըստեղծագործումի կրկնակ բնութեան. գաղափար մը, ծանօթութիւն մը, կամ խոյանք մը, ճառին ընդհանուր յղացումը և անոր գնացքին և արդիւնքներուն սկզբնական զգացումը, բայց բոլորովին սաղմնային վիճակի մէջ անորո՞շ տակաւին. միգամած մըն է ան որմէ երանի թէ շախարհ մը ի յոյս գար:

Այսպէս գոյացած այդ վիճակը՝ կարելիին զէմքն է լոկ. և այդ կարելին ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ չափակցումը անորիշ, ըստ Գալլայի գաւթոգծ, հետեւաբար և անյարակից մտածումներու տեսակ մը միմուռ (gromellement), Գլուխի բառով, որուն վրայ աւելի կամ նուազ յայտնի կերպով աչքի կը զարնեն տակաւին ջուրին մէջ եղած (submerge—ջրաստի) քերթուածին կամ ճառին քանի մը ցրիւ գիծերը:

Այս ցրիւ գիծերը, գաղափարներ, պատկերներ, մասնաւոր ձեւեր կամ արտայայտութիւններ, պարբերութեան կտորուանքներ, այն են՝ ինչ որ Բոլ Վալեռի սիրուն բառով մը կը կոչէ. «Ապագայի բեկորներ»: ազուր բացատրութիւն արդարեւ, որովհետեւ ապագան անոր մէջ անբաժան շարաշարութեան, զուտ պրկումի, Պերսոնի բառով ազուտ յայտնատեսութեան մէջ վիճակ մըն է սոսկ, և ինչ որ նայուածքը կրնայ անոր վրայ նշմարել՝ իսկապէս բեկոր մըն է ինքնին:

Անիկա յետոյ կրնայ բանի մը ծառայել կամ ո՛չ. այդ չէ հարցը. իրողութիւնը այն է սակայն թէ անիկա կանխատեսուած մէկ նշանը, վկայութիւն է հետապնդուած, բայց առաջիմ անըմբռնելի վախճանի մը, գաղտնի ծրագիր մը որ գեւ չէ ծրագրուեր:

անտեսանելի ներկայութիւն մը, կարծես նախազգացուած զէպքի մը կամ փնտռած բոռի մը:

Այս տեսակէտով, ներշնչումը, անորիշ մտածումներու համաչափումէն աւելի, տպաւորութեանց կոհակ մըն է, տեսակ մը ելեքտրական կուտակում, որ տակաւին ո՛չ լոյս, ո՛չ կայծ, ո՛չ փայլակ, ո՛չ կրակ է, բայց որ ոգեւորելով հրապարակաստեղ, անոր կը թելադրէ հոգեկան փորձարկութեանց սկզբնաւորումներ, շարժումներու նախագիծեր: Մարդ իր առջեւ կը տեսնէ չեմ գիտեր ի՞նչ մութ տարածութիւն մը և հոն կը խոյանայ յանկարծ, առանց տակաւին ընտրելու ոչ մէկ ճամբայ. ճամբան հրապարակաստական յորդումն է որ պիտի որոշէ և անոր վրայէն անցնիլ տայ:

«Ձեմ գիտեր թէ ի՞նչ պիտի երգեմ, բայց գիտեմ թէ երգս կը հասուննայ» ըսած է ռուս բանաստեղծ մը. խօսքը, այսինքն ճառը և քարոզն ալ կը շինէ իր կշռոյթը, իր յառաջխաղացքը, իր նուաճող գնացքը: Ներշնչումը երբ գտնէ ձեգիւ, ձեւը մէջ կը զծէ, առանց ճշգրիտ ձեւը զգացնելու, կուհակի արուստի կարուստի ձեւեր, փայլակի սաղապ գիծեր, կամ միգամածային բաղադրութեան գիմելով գարծեալ, պարոյր մը որ ըստ բախտի դարձուածքներ կը ցուցնէր:

Այս մանէն կը հասկցուի թէ ներշնչումը ենթագիտակցական վիճակ մըն է պարզապէս, ուր կը շինուին մտածումները, որոնք դեռ մտածում չեն եղած, կամ քերք՝ որոնք դեռ չեն կամեցուած, զգուցումներ՝ որոնք չեն զգացուած. ի մի բան դեռ թէական են: Հասարակաց իրողութիւն մըն է ասիկա տմէն գիտի համար, գեղագիտական ըլլայ առ կամ գործնական:

Հրապարակաստեղութեան մէջ ներշնչումը ըլլալ կը նշանակէ ինքն իր մէջ թռչանք զգալ, մտածումի, զգացումի հաղորդական կրկնակ թռիչքով, և այդ թռիչքը որքան ուժեղ ըլլայ — հերթէ է որ մարդ գիտնայ յետոյ վարել զայն և վերջաւորութեան մը յանգեցնել աւարտի:

Արդիւնքը այդպէս եղած կ'ըլլայ, եթէ կարենայ ունկնդիրին մէջ առաջ բերել հոգիին նման վիճակ մը, յարադրուած անշուշտ յատակ մտածումներով և ազգու որոշումներով:

րով, որոնք իրենց խորքին մէջ սակայն պէտք է բռնուած ըլլան գաղափարաբանօրէն շփոթ, բայց իր կերպին մէջ յստակ այն տպաւորութեամբ, որ անոր գլխաւոր արժէքը պիտի կազմէ:

Իրողութիւն մըն է թէ յուզիչ ճառերը կը շարունակեն պահել իրենց բարի ազդեցութիւնը, ճառին բառերը և նոյնիսկ նիւթը մոռցուելէն ետք, երկար ատեն, այսպէս Պերիկլէս «խաթոց» կը թողուր ասթենացիներու հոգւոյն մէջ. մարդը այն ատեն կը գտնուի այն վիճակին մէջ՝ ուր կը գտնուի խոսող մարդը, այն վայրկեանին որ իր գործին ներշնչումը կ'ընդունէր:

Կարելի՞ է արդեօք այսպիսի ներշնչում մը առաջ բերել, շատ լաւ պիտի ըլլար անշուշտ, քանի որ վերջէն գալիքները ասէնն ալ իրմէ կախում ունին, քանի որ անոր խորութիւնն ու կենսաւորութիւնն է որ կը շափեն ազատութիւնն ու ազդուութիւնը շարահիւստութեան, վայելչաբանութեան և ենթագաղափարներու ճշտ լաւ պիտի ըլլար անշուշտ, բայց ճշմարիտը խօսելով, շատ ալ հնարաւոր չի թուիր ան, վասնզի կարելի չէ ստեղծել տրամադրութիւնները որոնց ընդթէ կ'անդրաւանդ. «Ինքնաբերականը միայն կը յաղորդի» կը գրէ Գէյ-սերլինք «Ըրէք այն միայն որ ինքնին կը կատարուի ձեր մէջ» կը գրէր Մատամ Աստամ Լիէր Լօտիլ:

Այսուհանդերձ եթէ չկարենանք իսկ մեր մէջ ռազդակի առաջ բերել ուղուած վիճակ մը, կրնանք զմեզ անոր տրամագիր ընող պայմաններ գոյացնել մեր մէջ, մարդ կըրնայ իր Եւոլեան քնարը հովին սովորական անցքին վրայ դնել:

Իրնանք խոկալ, աղօթել, լռութեան մէջ մշակել միտքը, պահել ներքին միայնութիւնը, հոգին փափաքի և ակնկալութեան մէջ դնել, որպէսզի հնարաւոր ըլլայ ներքին Աստուծայ մը այցելութիւնը, արպէսզի անխոռով բնականութիւն մը ունենալով մեր մէջ՝ անիկա կարենայ գործել իր ընթիկ օրէնքին համեմատ:

Կրնանք նոյնպէս դրացնութիւն ընել մեծ մտածումներու, մեծ գործերու, մեծ էականութեան հետ, այս ամէնը ոչ միայն իրապէս, այլ թերեւս աւելի երեւակայութեան միջոցաւ: Կ'ազդէ մեր ստեղծագործ կրթողութեանք վրայ, միեւնութիւնը, լայն կըլ-

առթի մը պէտքը գրեթէ չափն է ներշնչումի գորութեան» կ'ըսէ Նիլէ. ասիկա կը կատարուի ինքնաբերաբար ու նաև Աստուծոյ միջոցաւ. Ս. Հոգին և իր պարգեւները կ'աւելնան բնական հանճարին և այն բոլոր բաներուն վրայ որոնք զայն կը սնուցանեն, ցոյց տուինք թէ ինչ ե՞ն այն բաները, երբ խօսեցանք Աստուծոյ անաբան արքիւնք, բուն եւ ճշմարիտ զօրաւոր հոգիներէ վրայ:

Աւելի ետքն է որ ներշնչումը իր բարեքներով կ'օժտէ զմեզ երբ ունեցած տեսնելու կ'օգտագործենք զայն հաւատարմութեամբ, աղբիւրները, միջոցները և գործածութիւնը փոխադարձաբար կը հակազդեն իրարու վրայ. ասոր կը ծագայէ աշխատութիւնը, աշխատութիւնը կ'ընթերցէ, երբ կը կատարուի փնտրողական ոգեւորութեամբ, «Ինչպէս կ'ըլլայ Կարեւոր գտնաւորի մը վրայ եղած թղթախաղի միջոցին», կը բեղմնաւորէ միտքը, որ այն ատեն կը յղանայ ծրագրներ, հետզհետէ իրագործելի. գիտակից խորհրդածութիւնը և անգիտակից բնազդը բոլորովին բնական կերպով կը խառնուին իրարու, «Ինչպէս առէջքն ու թէղանը» Կէօթէ կ'ըսէ Զեմպորտին որ այս բաղդատութիւնէն շատ կ'ախորժէր:

Վերջապէս, ըրէ շատ ձեռք բերած ամէն ներշնչումի համար ամենէն կարեւոր բանը հաստատուն և անպակաս կրթանքն է. «Որ ունիցի» տաքի: Գաղափարները կուգան, ինչպէս մեղուները կուգան, երբ իրենց համար փեթակ է պատրաստուած. միտքը կանոնաւոր փեթակ մը դարձնել, մէջը մեղրով, այս կերպով միայն կարելի է նոր և զիջեցիկ գաղափարներ յղանալ. ամէն բանի մէջ, ինչպէս փառեքողութիւն, ըստ Նաբուլէոնի «ներշնչումը երկարատեն խոկացուած խնդրոյ մը ինքնաբերական լուծումն է». ու անշուշտ այս կը նշանակէ նաև Պլաթօնի այնքան երկար վիճաբանութեամբ սփ բանաձեւը. «Հանճարը երկար համարեութիւն մըն է»:

Հանճարիդ կոյնուած յղացումէ մը վերջ, դեռ երկար համբերութեան պէտք է, անոր գործադրումին համար, բայց այսպիսի յղացում մը անգամ, պարագաներու գրեթէ ընդհանրութեան մէջ, նախընթաց և աւելի խոր համարեութեան մէջ վերջեկած է. անոր համար չէ՞ արդէն որ Պօլլէա կ'ըսէր — «ներշնչումը օրն ի բուն աշխատելու է»:

ՍԵՐԹԵԼԱՆԺ

Թրգմ. Թ. Ե. Գ.